पुस्तपालन व लेखाकर्म

बारावी (HSC) बोर्ड परीक्षा फेब्रुवारी–मार्च 2027 – सराव प्रश्नपत्रिका क्र. 2

सराव प्रश्नपत्रिका

वेळ: 3 तास **एकूण गुण: 80**

(1) अंतर्गत पर्यायांसह सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
(2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(3) प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर नवीन पानावर लिहावे.
(4) कार्यटिपा उत्तराचा भाग म्हणून लिहाव्यात.
(5) साध्या गणकयंत्राचा वापर करण्यास परवानगी आहे.
(6) प्र. 1 मध्ये प्रत्येक उत्तरासोबत उपप्रश्नाचा क्रमांक लिहावा.

प्र. 1 (अ) खाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुन्हा लिहा. **[5]**

(1) भागीदाराच्या निवृत्तीच्या वेळी संपत्ती व देयतांच्या पुनर्मूल्यांकनावरील नफा _____ जमा केला जातो.
(अ) फक्त उर्वरित भागीदारांना
(ब) निवृत्त होणाऱ्या भागीदारासह सर्व भागीदारांना त्यांच्या जुन्या प्रमाणात
(क) फक्त निवृत्त होणाऱ्या भागीदाराला
(ड) उर्वरित भागीदारांना त्यांच्या नवीन प्रमाणात

(2) संस्थेच्या विसर्जनाच्या वेळी नोंद न झालेल्या संपत्तीच्या विक्रीतून मिळालेली रोख रक्कम _____ जमा केली जाते.
(अ) रोखीकरण खात्याला
(ब) भागीदारांच्या भांडवल खात्यांना
(क) नफा-तोटा खात्याला
(ड) ख्याती खात्याला

(3) विपत्रधारक विपत्र राशी संग्रहणासाठी आपल्या बँकेकडे पाठवितो तेव्हा तो _____ नावे करतो.
(अ) प्राप्य विपत्र खाते
(ब) राशी संग्रहणासाठी बँक खाते
(क) आहार्यीचे खाते
(ड) बँक खाते

(4) नफा न कमविणाऱ्या संस्थेत स्थिर संपत्तीवरील घसारा _____ दर्शविला जातो.
(अ) प्राप्ती-शोधन खात्याच्या प्राप्ती बाजूवर
(ब) प्राप्ती-शोधन खात्याच्या शोधन बाजूवर
(क) उत्पन्न-खर्च खात्याच्या खर्च बाजूवर
(ड) ताळेबंदाच्या देयता बाजूवर

(5) सामान्य आकाराच्या उत्पन्न विवरणात _____ 100 मानली जाते.
(अ) ढोबळ नफा
(ब) शुद्ध विक्री
(क) शुद्ध नफा
(ड) विक्रीत मालाची किंमत

प्र. 1 (ब) गटात न बसणारा शब्द ओळखा. **[5]**

(1) ग्रंथपालाचा पगार, विद्युत शुल्क, ग्रंथालय पुस्तकांची खरेदी, सचिवाचे मानधन
(2) आगीमुळे नष्ट झालेला माल, मोफत नमुना म्हणून वितरित केलेला माल, भागीदाराने उचललेला माल, खरेदीवरील वाहतूक खर्च
(3) भाग भांडवल, प्रतिभूती प्रव्याजी, पूर्वप्राप्त याचना, थकीत मागणी
(4) नूतनीकृत विपत्रावरील व्याज, विपत्र वटविल्याची कसर, विपत्र निवर्तनावरील सूट, प्राप्य विपत्र
(5) वापरण्यास तयार आज्ञावली, सानुकूलित आज्ञावली, तयार करून घेतलेली आज्ञावली, बनावट आज्ञावली

प्र. 1 (क) एका वाक्यात उत्तरे लिहा. **[5]**

(1) विसर्जनाच्या वेळी भागीदाराचे कर्ज रोखीकरण खात्याला का स्थानांतरित केले जात नाही?
(2) मृत भागीदाराचा वारसदार कोण असतो?
(3) अप्राप्त वर्गणी म्हणजे काय?
(4) विपत्राचे नूतनीकरण म्हणजे काय?
(5) भागांचे कमी अभिदान म्हणजे काय?

प्र. 1 (ड) खालील बाबींची गणना करा. **[5]**

(1) अमित, बिना आणि चिराग 5 : 3 : 2 या प्रमाणात नफा वाटून घेतात. चिराग निवृत्त होतो आणि अमित व बिना भविष्यातील नफा 3 : 2 या प्रमाणात वाटून घेण्याचे ठरवितात. त्यांचे लाभाचे प्रमाण काढा.

(2) 30 नोव्हेंबर 2026 रोजी देय असलेल्या ₹48,000 च्या विपत्राचे आहार्यीने 31 ऑगस्ट 2026 रोजी निवर्तन केले. वार्षिक 10% दराने सूट/कसर दिली. सूट/कसरीची रक्कम काढा.

(3) 1 एप्रिल 2025 रोजी लेखन सामग्रीचा साठा ₹1,200; वर्षभरात लेखन सामग्रीसाठी दिलेली रक्कम ₹6,500; 31 मार्च 2026 रोजी लेखन सामग्रीचा साठा ₹900; 31 मार्च 2026 रोजी लेखन सामग्रीचे देणे बाकी ₹400. वर्षभरात वापरलेल्या लेखन सामग्रीची रक्कम काढा.

(4) नफ्यात 1/4 हिस्सा असलेल्या भागीदाराचा 31 जुलै 2026 रोजी मृत्यू झाला. मागील वर्षाचा (2025-26) संस्थेचा नफा ₹1,44,000 होता. पुस्तके 31 मार्च रोजी बंद केली जातात. मागील वर्षाच्या नफ्याच्या आधारे मृत्यूच्या तारखेपर्यंतचा त्याचा नफ्यातील हिस्सा काढा.

(5) एका प्रमंडळाचा शुद्ध नफा 2024-25 मध्ये ₹80,000 आणि 2025-26 मध्ये ₹92,000 होता. उत्पन्नाच्या तुलनात्मक विवरणासाठी टक्केवारीत बदल काढा.

प्र. 2 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[10]**

(अ) निलेश, ओंकार आणि प्रिया हे 4 : 3 : 3 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. 31 मार्च 2026 रोजीचा त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता :

निलेश, ओंकार आणि प्रिया यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		बँकेतील रोख	26,000
निलेश	1,10,000	विविध ऋणको 60,000 (-) संशयित कर्ज निधी 3,000	57,000
ओंकार	80,000	स्कंध	48,000
प्रिया	60,000	उपस्कर	18,000
विविध धनको	52,000	यंत्रसामग्री	75,000
देय विपत्र	12,000	परिसर	80,000
		नफा-तोटा खाते (नावे शिल्लक)	10,000
एकूण	**3,14,000**	एकूण	**3,14,000**

1 एप्रिल 2026 रोजी प्रिया खालील अटींवर संस्थेतून निवृत्त झाली :

(1) परिसराचे मूल्य 15% ने वाढवावे आणि यंत्रसामग्रीवर 10% घसारा आकारावा.

(2) स्कंधाचे मूल्य 5% ने कमी करावे.

(3) विविध ऋणकोवर 8% दराने संशयित कर्ज निधी ठेवावा.

(4) पुस्तकात नोंद न झालेल्या ₹1,300 च्या अदत्त विद्युत शुल्काची तरतूद करावी.

(5) संस्थेच्या ख्यातीचे मूल्य ₹60,000 ठरविण्यात आले. पुस्तकात ख्याती खाते उघडून ते लगेच अपलेखित करावे. निलेश आणि ओंकार भविष्यातील नफा 3 : 2 या प्रमाणात वाटून घेतील.

(6) प्रियाला ₹25,000 धनादेशाने द्यावेत आणि तिला देय असलेली उर्वरित रक्कम तिच्या कर्ज खात्याला स्थानांतरित करावी.

तयार करा : नफा-तोटा समायोजन खाते, भागीदारांची भांडवल खाती आणि नवीन संस्थेचा ताळेबंद.

किंवा

(ब) श्रेया आणि तन्मय हे 5 : 3 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. 31 मार्च 2026 रोजीचा त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता :

श्रेया आणि तन्मय यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		हस्तस्थ रोख	12,000
श्रेया	80,000	विविध ऋणको	40,000
तन्मय	50,000	स्कंध	36,000
सामान्य संचिती	16,000	गुंतवणूक	20,000
विविध धनको	36,000	उपस्कर	14,000
		जमीन व इमारत	60,000
एकूण	**1,82,000**	एकूण	**1,82,000**

1 एप्रिल 2026 रोजी त्यांनी उदयला भविष्यातील नफ्यात 1/4 हिस्सा देऊन खालील अटींवर भागीदार म्हणून प्रवेश दिला :

(1) उदयने भांडवल म्हणून ₹60,000 आणावेत. ख्यातीचा आपला हिस्सा तो रोख आणू शकत नाही. संस्थेच्या ख्यातीचे मूल्य ₹48,000 ठरविण्यात आले असून पुस्तकात ख्याती खाते उघडून ते तसेच ठेवावे.

(2) जमीन व इमारतीचे मूल्य 20% ने वाढवावे. स्कंधाचे मूल्य ₹33,000 आणि गुंतवणुकीचे मूल्य तिच्या बाजारमूल्याने ₹18,500 ठरवावे.

(3) ₹2,000 बुडीत कर्ज अपलेखित करावे आणि उर्वरित विविध ऋणकोवर 5% दराने संशयित कर्ज निधी निर्माण करावा.

(4) उपस्करावर 10% घसारा आकारावा.

(5) विविध धनकोंमध्ये ₹1,000 चा समावेश आहे, जी रक्कम देय नाही.

(6) उदयच्या भांडवलाच्या आधारे नवीन नफा वाटपाच्या प्रमाणात श्रेया व तन्मय यांच्या भांडवलाचे समायोजन करावे. जादा रक्कम त्यांनी रोख काढून घ्यावी किंवा तूट रोख आणावी.

तयार करा : नफा-तोटा समायोजन खाते, भागीदारांची भांडवल खाती आणि नवीन संस्थेचा ताळेबंद.

प्र. 3 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[10]**

(अ) 15 फेब्रुवारी 2026 रोजी वैशालीने योगेशला ₹36,000 चा माल विकला. योगेशने लगेच ₹6,000 रोख दिले आणि शेष रकमेसाठी वैशालीने लिहिलेले 2 महिने मुदतीचे विपत्र स्वीकारले. वैशालीने ते विपत्र स्वतःजवळ ठेवले.

देयदिनांकाला योगेशने वैशालीला विपत्राचे नूतनीकरण करण्याची विनंती केली. वैशालीने खालील अटींवर ती मान्य केली :

(i) योगेशने ₹10,000 रोख आणि शेष रकमेवर वार्षिक 15% दराने 3 महिन्यांचे व्याज रोख दिले;

(ii) योगेशने शेष रकमेसाठी 3 महिने मुदतीचे नवीन विपत्र स्वीकारले.

21 जून 2026 रोजी योगेशने वार्षिक 12% दराने सूट/कसर घेऊन नवीन विपत्राचे निवर्तन केले.

वैशाली आणि योगेश यांच्या पुस्तकात आवश्यक रोजकीर्द नोंदी करा.

किंवा

(ब) गौरी, हेमंत आणि इरफान हे 5 : 4 : 1 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार होते. 31 मार्च 2026 रोजीचा त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता :

गौरी, हेमंत आणि इरफान यांचा 31 मार्च 2026 रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		बँकेतील रोख	6,500
गौरी	50,000	विविध ऋणको	28,000
हेमंत	30,000	स्कंध	34,000
इरफान	1,500	यंत्रसामग्री	45,000
हेमंतचे कर्ज	15,000	उपस्कर	12,000
विविध धनको	36,000	गुंतवणूक	10,000
देय विपत्र	9,000	नफा-तोटा खाते	6,000
एकूण	**1,41,500**	एकूण	**1,41,500**

वरील तारखेला संस्थेचे विसर्जन करण्यात आले आणि खालील व्यवहार झाले :

(1) ऋणकोंकडून ₹25,000, स्कंधापासून ₹30,000 आणि यंत्रसामग्रीपासून ₹36,000 वसूल झाले.

(2) गौरीने गुंतवणूक ₹11,000 ला आणि उपस्कर ₹9,000 ला ताब्यात घेतले.

(3) विविध धनकोंना पूर्ण फेड म्हणून ₹34,500 दिले आणि देय विपत्रांची पूर्ण रक्कम दिली.

(4) हेमंतचे कर्ज पूर्ण फेडले.

(5) रोखीकरण खर्च ₹2,400 झाला.

(6) इरफान नादार झाला आणि त्याच्या खाजगी संपत्तीतून फक्त ₹540 वसूल होऊ शकले.

तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांची भांडवल खाती आणि बँक खाते.

प्र. 4 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[8]**

(अ) गोदावरी सोलर एनर्जी लि. ने प्रत्येकी ₹10 चे 25,000 समभाग प्रतिभाग ₹3 प्रव्याजीने विक्रीस काढले. त्यावर रक्कम पुढीलप्रमाणे देय होती :

अर्जासोबत ₹2; आवंटनावर ₹6 (₹3 प्रव्याजीसह); प्रथम व अंतिम याचनेवर ₹5.

34,000 भागांसाठी अर्ज प्राप्त झाले. 4,000 भागांचे अर्ज नाकारून त्यांची रक्कम परत करण्यात आली. उर्वरित अर्जदारांना अनुपातीक प्रमाणात 25,000 भागांचे आवंटन करण्यात आले आणि अर्जासोबत मिळालेली अतिरिक्त रक्कम आवंटनावरील देय रकमेत समायोजित करण्यात आली.

सर्व देय रक्कम प्राप्त झाली. 500 भागांचे आवंटन झालेल्या श्रीमती अंजली देशमुख यांनी आवंटन राशीसोबतच प्रथम व अंतिम याचनेची रक्कमही दिली.

प्रमंडळाच्या पुस्तकात आवश्यक रोजकीर्द नोंदी करा.

किंवा

(ब) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा :

(i) लेखांकन आज्ञावली संचाचे चार प्रकार स्पष्ट करा. (4 गुण)

(ii) हस्तलिखित लेखांकन आणि संगणकीय लेखांकन यांतील फरक स्पष्ट करा (कोणतेही चार मुद्दे). (4 गुण)

प्र. 5 खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. **[8]**

(अ) इंद्रायणी टेक्स्टाईल्स लि. यांच्या खालील माहितीवरून (i) कर पूर्व शुद्ध नफ्याच्या 30% आयकर धरून 2024-25 व 2025-26 या वर्षांचे उत्पन्नाचे तुलनात्मक विवरण तयार करा आणि (ii) 2025-26 साठी परिचालन अनुपात व परिचालन लाभ अनुपात काढा.

तपशील	2024-25 ₹	2025-26 ₹
शुद्ध विक्री	8,00,000	10,00,000
विक्रीत मालाची किंमत	5,00,000	6,40,000
कार्यालय व प्रशासकीय खर्च	80,000	96,000
विक्री व वितरण खर्च	60,000	72,000
अपरिचालन उत्पन्न (मिळालेले व्याज)	20,000	8,000

किंवा

(ब) ऋतुजा, सिद्धार्थ आणि तेजस हे 3 : 1 : 1 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार होते. 31 ऑगस्ट 2026 रोजी तेजसचा मृत्यू झाला. पुस्तके दरवर्षी 31 मार्च रोजी बंद केली जातात. 1 एप्रिल 2026 रोजी तेजसच्या भांडवल खात्याची जमा शिल्लक ₹50,000 होती आणि राखीव निधी ₹25,000 होता. पुढीलप्रमाणे ठरले :

(1) इमारतीचे (पुस्तकी किंमत ₹1,20,000) मूल्य ₹1,35,000 ठरवावे; यंत्रसामग्रीवर (पुस्तकी किंमत ₹40,000) 10% घसारा आकारावा; स्कंधाचे (पुस्तकी किंमत ₹30,000) मूल्य ₹29,000 ठरवावे.

(2) संस्थेच्या ख्यातीचे मूल्य मागील चार वर्षांच्या सरासरी नफ्याच्या 2½ वर्षांच्या खरेदीइतके ठरवावे. तेजसच्या हिश्याचे समायोजन ऋतुजा व सिद्धार्थ यांच्या भांडवल खात्यांद्वारे करावे; ते भविष्यातील नफा 3 : 1 या प्रमाणात वाटून घेतील.

(3) मृत्यूच्या तारखेपर्यंतचा तेजसचा नफ्यातील हिस्सा मागील वर्षाच्या नफ्याच्या आधारे काढावा.

(4) तेजसला दरमहा ₹2,000 पगार आणि भांडवलावर वार्षिक 9% दराने व्याज मिळण्याचा अधिकार होता.

मागील चार वर्षांचा नफा : 2022-23 ₹92,000; 2023-24 ₹1,14,000; 2024-25 तोटा ₹10,000; 2025-26 ₹1,08,000.

मृत्यूच्या तारखेपर्यंत तेजसने ₹8,000 ची उचल केली होती; त्याच्या उचलीवरील व्याज ₹200 आहे.

मृत्यूच्या तारखेला त्याच्या वारसदाराला ₹40,000 धनादेशाने दिले आणि उर्वरित रक्कम वारसदाराच्या कर्ज खात्याला स्थानांतरित केली.

तयार करा : नफा-तोटा समायोजन खाते, तेजसचे भांडवल खाते आणि तेजसच्या वारसदाराचे खाते.

प्र. 6 नफा न कमविणाऱ्या संस्थांच्या खात्यांवरील उदाहरण. **[12]**

ज्ञानदीप सार्वजनिक वाचनालय, कोल्हापूर यांचे 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे प्राप्ती-शोधन खाते खालीलप्रमाणे आहे :

नावे प्राप्ती-शोधन खाते 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाकरिता जमा

प्राप्ती	रक्कम ₹	शोधन	रक्कम ₹
शिल्लक पु/आ : रोख 4,500; बँक 15,500	20,000	ग्रंथपालाचा पगार	36,000
वर्गणी :		सचिवाचे मानधन	6,000
2024-25 ची 2,500; 2025-26 ची 54,000; 2026-27 ची 3,500	60,000	वर्तमानपत्रे व नियतकालिके	9,500
मृत्युपत्रीत दान	25,000	लेखन सामग्री	4,200
सरकारी अनुदान	20,000	ग्रंथालय पुस्तके (1 ऑक्टोबर 2025 रोजी खरेदी)	40,000
जुन्या वर्तमानपत्रांची विक्री	1,800	विद्युत शुल्क	6,300
सभागृहाचे भाडे	12,000	दिलेली पारितोषिके (पारितोषिक निधीतून)	6,000
गुंतवणुकीवरील व्याज	3,600	दुरुस्ती	2,700
पारितोषिक निधीसाठी देणगी	15,000	शिल्लक पु/ने : रोख 4,700; बँक 42,000	46,700
एकूण	**1,57,400**	एकूण	**1,57,400**

अतिरिक्त माहिती :

(1) 1 एप्रिल 2025 रोजी वाचनालयाकडे : ग्रंथालय पुस्तके ₹1,50,000; उपस्कर ₹30,000; 8% गुंतवणूक ₹60,000; लेखन सामग्रीचा साठा ₹800; 2024-25 ची अप्राप्त वर्गणी ₹2,500; 2025-26 ची पूर्वप्राप्त वर्गणी ₹2,000; अदत्त पगार ₹3,000; रोख व बँक वर दर्शविल्याप्रमाणे.

(2) 2025-26 ची अप्राप्त वर्गणी ₹4,000 आहे.

(3) 31 मार्च 2026 रोजी अदत्त पगार ₹3,500; सभागृहाचे येणे भाडे ₹1,000.

(4) 31 मार्च 2026 रोजी लेखन सामग्रीचा साठा ₹1,000.

(5) मृत्युपत्रीत दानाचे भांडवलीकरण करावे.

(6) गुंतवणुकीवरील पूर्ण वर्षाचे व्याज विचारात घ्यावे.

(7) ग्रंथालय पुस्तकांवर वार्षिक 10% आणि उपस्करावर वार्षिक 10% दराने घसारा आकारा.

31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे उत्पन्न-खर्च खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

प्र. 7 भागीदारी संस्थेच्या अंतिम खात्यांवरील उदाहरण. **[12]**

प्राची, कुणाल आणि रुचिता हे 2 : 1 : 1 या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. खालील तेरीज व समायोजनांवरून 31 मार्च 2026 रोजी संपणाऱ्या वर्षाचे व्यापार खाते व नफा-तोटा खाते आणि त्याच तारखेचा ताळेबंद तयार करा.

31 मार्च 2026 रोजीची तेरीज

नावे शिल्लक	रक्कम ₹	जमा शिल्लक	रक्कम ₹
प्रारंभण स्कंध	56,000	भांडवल : प्राची	1,20,000
खरेदी	2,80,000	भांडवल : कुणाल	80,000
विक्री परत	6,000	भांडवल : रुचिता	60,000
मजुरी	22,000	विक्री	4,20,000
खरेदीवरील वाहतूक खर्च	3,000	खरेदी परत	5,000
पगार	36,000	विविध धनको	48,000
भाडे (10 महिन्यांचे)	15,000	देय विपत्र	10,000
विमा	4,800	10% बँक कर्ज (1 ऑक्टोबर 2025 रोजी घेतले)	30,000
जाहिरात	9,000	संशयित कर्ज निधी	3,000
कार्यालयीन खर्च	7,000	प्राप्त कमिशन	4,800
दिलेली कसर	1,500		
बुडीत कर्ज	2,000		
विविध ऋणको	92,000		
प्राप्य विपत्र	12,000		
उपस्कर	30,000		
संयंत्र व यंत्रसामग्री	1,20,000		
हस्तस्थ रोख	5,200		
बँकेतील रोख	53,300		
उचल : प्राची	12,000		
उचल : कुणाल	8,000		
उचल : रुचिता	6,000		
एकूण	**7,80,800**	एकूण	**7,80,800**

समायोजना :

(1) संवरण स्कंधाचे मूल्य ₹68,000 आहे.

(2) ₹8,000 चा माल आगीमुळे नष्ट झाला. विमा कंपनीने ₹5,000 चा दावा मान्य केला, ती रक्कम अद्याप मिळालेली नाही.

(3) आणखी ₹2,000 बुडीत कर्ज अपलेखित करा आणि विविध ऋणकोवर 5% दराने संशयित कर्ज निधी ठेवा.

(4) संयंत्र व यंत्रसामग्रीवर 10% आणि उपस्करावर 10% घसारा आकारा.

(5) पूर्वदत्त विमा ₹1,200.

(6) रुचिताला ढोबळ नफ्यावर 5% कमिशन मिळण्याचा अधिकार आहे.

परीक्षेसाठी खूप खूप शुभेच्छा!